

Expressief masculinisme

Over de toekomst van 'zinloos' geweld

B.A.M. van Stokkom

Een belangrijk deel van de groei van geweldscriminaliteit na 1970 kan worden toegeschreven aan het instrumentele geweld dat onder andere tijdens een diefstal of inbraak wordt gebruikt.¹ De verwachting dat impulsief geweld in de dagelijkse omgang tussen mensen, zowel privé als publiek, verder zou afnemen of stabiel zou blijven (Franke 1991), is echter niet bewaarheid. Impulsief geweld – waarvoor inmiddels ook de formule 'zinloos geweld' wordt gebruikt – lijkt in de jaren negentig een *come back* te hebben gemaakt, vooral onder jongeren.² Gewelddadige incidenten die op onverwachte momenten losbarsten en waarvoor een gemakkelijk herkenbaar doel ontbreekt, stellen ons voor raadsels.

Van de vele verklaringen die voor 'zinloos geweld' worden gegeven, wordt bijna altijd de factor alcohol en drugs genoemd. Vergeleken met vroeger is het nu ieder weekend kermis, waarbij veel wordt gedronken en gesnoven, terwijl experimenteel gedrag wordt beproefd. Er zijn echter andere, minder voor de hand liggende verklaringen nodig die ook iets zeggen over de veranderingen in het psychologische huishouden van jongeren. Ik geloof dat mannelijkheid daarin een grote rol speelt.

De laatste vier decennia heeft het beeld van mannelijkheid veel verandering ondergaan. De patriarchale mannelijkheid van weleer lijkt te zijn weggevaagd: de man die emotioneel afstand hield en zich geen affectieve aandacht voor kinderen kon permitteren. 'Man zijn' is sterk beïnvloed door feministische

1 Instrumenteel geweld is een middel om gewenste goederen en/of diensten te verkrijgen. Het veronderstelt een voorafgaande kostenbaten analyse. Expressief of impulsief geweld is daarentegen een ontlading van emoties: tijdens ruzies of gevechten komt het verlangen op om de tegenstrever te verwonden of te doden.

2 Jongeren lijken te zijn 'overgestapt' van vermogenscriminaliteit naar geweldscriminaliteit (zie Van der Laan 1999: 24). Gaan we af op de politiestatistieken dan zien we in de jaren negentig een flinke toename van het aantal minderjarige verdachten van mishandeling, bedreiging met geweld en misdrijven tegen het leven. Deze registraties zijn mogelijk sterk overtrokken (zie o.a. Wittebrood 1998), met name door de toegenomen aandacht van politie en justitie voor jeugdcriminaliteit.

normen. Mannen – althans in de middenklassen – hebben zich leren inschikken en mogen niet meer terugvallen op fysieke macht. Velen spreken over een 'crisis van masculiniteit': mannen zijn verward, onzeker en angstig geworden (zie o.a. Segal 1990). Niettemin lijkt masculiniteit vanaf de jaren tachtig veel aan kracht te hebben gewonnen sinds de machoman in films, sport en commerciële media als ideaal rolmodel is gaan fungeren. Mannelijkheid wordt niet meer vereenzelvigd met arbeid maar met stoer en opzichtig vrijetijdsgedrag. De identiteit van jongens en jonge mannen – het gevoel mee te tellen en erkend te worden – wordt afhankelijker van normen als 'snel leven'. Die masculiniteit is naar mijn mening ook verantwoordelijk voor de verruwing en het onberekenbaar gebruik van geweld op straat en in het uitgaansleven. Ik zal die ontwikkeling als een proces van decivilisering beschrijven.

Ondanks deze verruwing is het goed te beseffen dat geweld steeds minder aanvaardbaar wordt gevonden. De laatste decennia heeft de beschermwaardigheid van personen veel meer aandacht gekregen (denk aan de bescherming van kwetsbare groepen als patiënten, gevangenen en minderheden). Met name de aandacht, zorg en genegenheid voor kinderen zijn sterk toegenomen. De acceptatie van slaan, ook het uitdelen van de befaamde 'pedagogische tik', lijkt verder af te nemen. Dit proces gaat gepaard met een norminflatie: allerlei vormen van misbruik (pesten, seksuele intimidatie, kinderverwaarlozing) worden eerder gesignaleerd en er wordt sneller tegen geageerd. De definitie van geweld wordt almaar opgerekt (Van Stokkom 1997). Ziet men deze basistendens van verdere humanisering – met al haar dubbelzinnigheden³ – over het hoofd dan is de huidige zorg om 'zinloos' geweld moeilijk te begrijpen.

Meestal wordt gewelddadig gedrag in verband gebracht met de gedepriveerde situatie van jongens en jonge mannen in stedelijke gemarginaliseerde milieus (waaronder veel allochtonen). Qua lokatie en omstandigheden vindt de groei van jeugdgeweld voornamelijk plaats in achterstandswijken van de grote steden (zie De Haan 1997). Veel wijst erop dat de situatie waarin jongens in deze milieus opgroeien verslechterd is: gezins- en wijkverbanden lijken uiteen te zijn gevallen, terwijl de oriëntatie op arbeid is verdwenen. Met name de informele straateconomie (drughandel) schept een klimaat waarin snel geweld wordt gebruikt (Terpstra 1997; Collison 1996; Van Gemert 1998).⁴

³ Zo dragen de grotere aandacht en zorg voor slachtoffers bij aan een harder strafklimaat.

⁴ Het 'gedoseerde' geweld dat kenmerkend was voor jongens in de voormalige volkswijken (Terpstra 1997), lijkt plaats te hebben gemaakt voor excessievere uitingen van geweld. Een mogelijke verklaring is dat de mannelijke hiërarchieën binnen kansarme families en buurten niet meer intact zijn. De virulentie en gevoelens van almacht van sommige jonge mannen krijgen hierdoor onvoldoende tegenwicht (Athens 1989).

Toch
van d
verwo
betre
wordt
zoek
(ontla
de leu
besta
In het
die op
ideale
mode
zal ve
In de
centie
passag
effecti
in een
rijphe
opgere
naar v
ingang
Missch

⁵ De t
lage
perc
1996
(zelf

Toch wil ik de aandacht in dit artikel richten op het toegenomen geweldgebruik van de 'aangepaste' schoolgaande jongens in de middenklassen.⁵ Eigenlijk is het verwonderlijk dat onder deze teenagers meer gewelddadig gedrag voorkomt. De betreffende jongens komen doorgaans uit gezinnen waar veel aandacht en warmte wordt gegeven. Hen is reeds vroeg bijgebracht rekening te houden met anderen. Ik zoek de verklaring in het impulsieve *acting-out* gedrag dat deze jongens vertonen (ontladingsgeweld) en de verbreiding van populaire soorten macho-gedrag ('keihard de leukste', *coolness*). Voor ik daar op in ga, geef ik eerst aan welke verbanden er bestaan tussen mannelijkheid en geweld.

In het afsluitende gedeelte komen enige toekomstige ontwikkelingen aan bod die op speculatieve wijze worden geschetst. Wat de toekomst van mannelijkheids-idealen betreft verwacht ik dat het beeld van de vrijgevochten playboy – een moderne variant van het mannelijke oertype van de krijger – een grotere invloed zal verkrijgen.

In de slotparagraaf laat ik het thema van macho-gedrag los en ga ik in op de adolescentiefase. Criminaliteit is meer en meer een overgangsverschijsel geworden, een passageprobleem van (groepen) jongens. Het verschil jong-volwassen wordt niet effectief overbrugd: jongens regelen hun overgangsfase zelf, en gaan helemaal op in een steeds vroeger uithuizig beleefde jeugdcultuur. Door vroegere biologische rijpheid zal de toekomstige adolescentiefase waarschijnlijk met enige jaren worden opgerekt; de piekleeftijd – de leeftijd waarop criminaliteit het hoogste is – zal verder naar voren schuiven. Het komt er mijns inziens op aan een geschikt initiatiebeleid ingang te laten vinden zodat jongens de kans krijgen zich volwassen te gedragen. Misschien dat ontscholing daaraan kan bijdragen.

5 De term 'middenklassen' duidt in feite op alle burgerlijke en welgestelde milieus, dus ook de hogere lagen. Een indicatie voor het toegenomen geweld van jongeren uit de middenklassen is dat het percentage vwo-havo scholieren (12 t/m 17 jaar) dat betrokken is bij vechtpartijen tussen 1990 en 1996 is toegenomen van ongeveer 5 tot 15 procent. Ook vernielingen geven een sterke stijging te zien (zelfrapportage-gegevens, zie Van der Laan e.a. 1998).

Masculinisme en geweld

Geweld is voornamelijk een mannelijke aangelegenheid.⁶ De dominante noties van masculiniteit lijken inherent criminogeen te zijn: man zijn betekent in zekere zin risico nemen, gevaar opzoeken en grenzen verleggen. Mannelijkheid wordt geassocieerd met dominantiegedrag, agressie, instabiliteit en onbestendige bindingen (Rutenfrans 1989).

Volgens de antropoloog Gilmore moeten mannelijke ideologieën worden begrepen als aanpassingen aan de (economische) omgeving, niet slechts als mentale projecties. Hoe harder het bestaan en hoe schaarser de bestaansbronnen, hoe sterker mannelijkheid wordt benadrukt en als doel gesteld (Gilmore 1990: 186). Anders gezegd, agressie is voor mannen noodzakelijk om te overleven. Dat betekent dat mannen die in arme en ontwrichte wijken wonen, eerder gedwongen worden op mannelijke dwang en agressie terug te vallen. Mannen in welvarende klassen hoeven daarentegen niet meer hun toevlucht te nemen tot fysieke confrontaties. Hun beeld van mannelijkheid berust meer op slimheid en zachte dwang. In één formule: anderen controleren en voorkomen zelf gecontroleerd te worden. Maar daarmee is niet gezegd dat mannelijkheid uitsluitend samenhangt met de sociale positie waarin men verkeert. Zowel gedepriveerde jongens in probleemwijken als verwende middenklassen-jongens kunnen een overdreven macho-attitude cultiveren, ook als ze over voldoende bestaansbronnen beschikken.

Mannelijk gedrag is *cool*. Het etaleren van een onaangedane houding houdt de schijn op van onafhankelijkheid en controle: je kunt voor jezelf opkomen, initiatief nemen of tot manipulatie overgaan. Mannelijk gedrag kan dan ook worden begrepen als een opstand tegen 'het kind in de man'. Wie een goede man wil zijn mag geen zwakte, geen kinderlijk of jongensachtig gedrag vertonen, want dat zou aan een afhankelijke periode herinneren (Gilmore 1990). Ook vriendelijk of aardig zijn is

een teke
laten lop
Voor ma
Steeds ga
man han
dient an
door verl
een opge
objecten
buit gem
onbevree
Vechten (
bescherm
vergelddi
men staat
in te nem
door iede
vastbeslot
op of naar
Er bestaat
van dezelf
eër dat hu
negatieve
doening te
ongemak c
opmerking
alleen verg
fysiek in st
te geven. C
kleinste be
voorkomen

6 Ongeveer 85-90 procent van de totale criminaliteit wordt door mannen gepleegd. 'Zinloos geweld' blijkt echter nog meer een mannen-aangelegenheid te zijn. Uit de door Young e.a. (1998) onderzochte incidenten van 'zinloos geweld' bleek 93,6 procent van de verdachten man te zijn. Niettemin is er ook onder meisjes een toename te signaleren van geweldsdelicten: in de jaren negentig liefst een verviervoudiging (Mertens e.a. 1998; zie ook Junger-Tas 1995). Wellicht kunnen we dat interpreteren als een masculinisering van meisjes. Net als veel mannen zich als zorgzame vaders kunnen opwerpen en 'vrouwelijke' normen internaliseren, kunnen meisjes in de adolescentieperiode een 'mannelijke' houding van afdwingen en gewelddadigheid eigen maken. Maar deze attitudes zijn situatiegebonden. Zo blijkt dat bende-meisjes en vrouwen die in het leger werkzaam zijn, hun 'harde' gedrag alleen in de mannelijke omgeving ten toon spreiden (Messerschmidt 1997).

7 De onaan
wanneer l
mannelijk
en geweld
8 Luckenbil
9 Luckenbil
of een caf
in termen
publieke l
inhouden

een teken van zwakte, en bovendien een uitnodiging om anderen over je heen te laten lopen.⁷

Voor macho's is het een kick te kunnen bevelen, dwingen en anderen te overtroeven. Steeds gaat het er om leeftijdgenoten te imponeren. De reputatie van een stoere man hangt af van het volharden in een geloofwaardige dreiging met geweld. Hij dient anderen af te schrikken zich met hem te bemoeien of lastig te vallen. Dat kan door verbale of lichamelijke uitdrukkingen, maar ook door de fysieke verschijning: een opgepompt lijf, ruige kleren en tatoeages. Ook uit het pronken met waardevolle objecten die men in bezit heeft (van auto's tot sieraden en vrouwen) en mogelijk buit gemaakt kunnen worden en dus verdediging behoeven, blijkt een trotse en onbevreesde houding (Collison 1996; Hagedorn 1998).

Vechten (en bereid zijn te vechten) is een publieke demonstratie dat men geen bescherming behoeft en dat men bereid is zijn eigen belangen door directe vergelding te verdedigen. Het is tegelijk een persoonlijke toets om te kijken waar men staat en een publiek signaal een belangrijkere plaats in de ogen van anderen in te nemen. De mannelijke man acteert dus op een podium, zijn daden moeten door iedereen gezien en beoordeeld kunnen worden. Moed tonen, risico's nemen en vastbesloten handelen hebben het volle daglicht nodig: mannen moeten de straat op of naar het voetbalstadion om zich in strijd te bewijzen.

Er bestaat een existentieel verband tussen mannelijkheid en eer. Het zijn twee zijden van dezelfde munt (Anderson 1998; Nye 1993; Kroese 1995). Voor mannen betekent eer dat hun mannelijkheid niet geschonden mag worden. Ze zijn ertoe geneigd aan negatieve ervaringen onmiddellijk aanstoot te nemen, verwijten te uiten, genoegdoening te eisen, en geweld in te zetten om een ruzie te beslechten.⁸ Voor elk klein ongemak of verstoring (een botsing, een duwtje, een licht geringschattende opmerking) wordt een verontschuldiging verlangd. Indien deze uitblijft, resteert alleen vergelding om het publieke aanzien te herstellen. Eer verlangt dat de man fysiek in staat is om aan zijn claim op overheersing en onafhankelijkheid gevolg te geven. Confrontaties zijn *contests of honour*. Het ageren tegen de ogenschijnlijk kleinste belediging moet begrepen worden binnen de context van sociale status en voorkomen van schande (*save face*) (Polk 1994).⁹

7 De onaangedane houding kan ook uitgelegd worden als het maskeren van onzekerheid. Met name wanneer hun heteroseksuele prestaties in twijfel worden getrokken, weten jongens zich in hun mannelijkheid bedreigd (Goodey 1997; Bouw 1991). Voor de samenhang tussen schaamte, zelfachting en geweld zie Van Stokkom 1998.

8 Luckenbill en Doyle (1989) spreken over *naming, claiming and agressing*.

9 Luckenbill (1977) beschrijft de standaard-fasen van een conflict dat zich in de openbare sfeer, een zaal of een café, afspeelt. Voordat er tussen dader en slachtoffer een woordenwisseling plaats vindt, heeft er in termen van Erving Goffman vaak al een *face game* plaatsgevonden. Beide partijen houden in een publieke lokatie elkaars bewegingen en lichamelijke taal in de gaten die mogelijk gezichtsverlies kunnen inhouden (bijvoorbeeld staren, wijzen of grappen maken).

Zoals gezegd is dit gedrag vooral kenmerkend voor jongens en jonge mannen in kansarme stedelijke wijken. Ze zijn veelal grootgebracht in een 'subcultuur van geweld' waarin ruzies met de vuist moeten worden beslecht (Terpstra 1997; Messerschmidt 1993).¹⁰ Voor jongens uit de middenklassen ligt dat anders. Ze zijn weliswaar onderling in een concurrentie-slag gewikkeld en maken gebruik van dreigementen en intimidatie om hun zin te krijgen. Maar ze lijken niet snel over te gaan tot fysiek geweld. Ze ontwikkelen 'respectabele' manieren om hun macht en status in de adolescenten-wereld te vergroten: controle houden door berekening, raffinement en sluwheid. Het streven naar een maatschappelijke carrière staat voorop (Messerschmidt 1993).

Ontladingsgeweld

Hoe dan het geweldgebruik onder middenklassen-jongens te verklaren? Een geschikte verklaring is agressie te zien als *acting out*-gedrag dat jongens tijdelijk bevrijdt van het aangepaste gedrag waarop zij thuis en op school zijn aangewezen. Anders gezegd: agressie kan begrepen worden als een ontlading, een reactie op 'oversocialisering'. Juist in de fase als ze hun vleugels uit willen slaan en de toenomen bewegingsruimte willen benutten, hebben ze het gevoel te worden gekoooid. Ze zoeken vervolgens een uitweg in baldadigheid en 'primitief' groepsgedrag in de marge van de stedelijke samenleving (Janssen 1994: 77). Terwijl ze zich wel zelfstandig voelen, beseffen de jongens dat ze weinig zeggenschap hebben over zaken die er werkelijk toe doen (inkomen; auto). Ook dat ongemak kan zich regelmatig vertalen in het overtreden van regels.

Acting out-gedrag kan ook voortkomen uit gevoelens van verveling, leegte, machteloosheid en isolement. Zo omschrijft Donna Gaines (1991) de suburbane slaapsteden als een *teenage wasteland* waarin 'vergeten tieners' – opgegroeid tussen McDonalds, warenhuizen en MTV – een uitzichtloos bestaan leiden. Ze hebben er alles over om aan deze deprimerende omgeving te ontsnappen en storten zich op allerlei buitenissige en vaak agressieve subculturen.

Doorgaans blijft *acting out*-gedrag beperkt tot de adolescentie-fase. Jongens uit kansarme lagen daarentegen beginnen veel eerder met delinquent gedrag en blijven ook na de tienerjaren langer in dat gedrag volharden. Ze beschikken over weinig zelfcontrole en kunnen zich moeilijk aan nieuwe of andere situaties aanpassen

(Moffitt 199 worden zij i ervaren (ser oudere stra: macht van l Voor adoles de 'brave' st onafhankeli wordt geslik achter zich zich neer te in de werelc Daarbij kon meer machi lijk geaccep geduld te b middenklas toezicht en Werd vóór c jongeren zi ongeremde: ingetogenh levenswijze deel gemaa De jeugdcri van machts sociale con (Junger-Tas controle va Jongeren le Komen 199' Toch is het zelfcontrole gesignaleer zelfcontrole

10 Bernard (1989) wijst er op dat mensen die in armoede leven en regelmatig blootgesteld zijn aan discriminatie snel een gevoel van woede en agressie ontwikkelen. De ouders hebben een veel lagere drempel voor waargenomen onrecht of kwaad; vooral personen die onder grote druk staan of zich onmachtig of gediscrimineerd voelen, zijn er toe geneigd die drempel te verlagen. Ook sociaal isolement leidt tot snelle geprikkeldheid en omzetting daarvan in agressie.

11 Moffitt (1' offending probleem vroeg taal jongens) l

(Moffitt 1997).¹¹ Middenklassen-jongens zijn veel flexibeler. Volgens Terry Moffitt worden zij in de vroege adolescentiefase als een magneet aangetrokken tot de meer ervaren (semi-)delinquente jongens. Door om te gaan met deze populaire, vaak wat oudere straatgeoriënteerde jongens menen ze toegang te krijgen tot de status en macht van het leven van volwassenen.

Voor adolescente jongens vormen misdragingen een effectief middel om zich aan de 'brave' sfeer van school en het ouderlijk huis te onttrekken, en te bewijzen dat ze onafhankelijk kunnen handelen en nieuwe uitdagingen aan kunnen. Elke drug die wordt geslikt, of auto die wordt gestolen is een bewijs dat men de kinderperiode achter zich heeft gelaten. Ze zijn in staat gebleken de eisen van volwassenen naast zich neer te leggen, en zonder ouderlijke toestemming te handelen. Ook de initiatie in de wereld van alcohol en drugs symboliseert onafhankelijkheid.

Daarbij komt dat jongeren sinds de jaren zestig zijn geëmancipeerd. Zij hebben meer macht verworven; het gezag van ouders en leraren wordt slechts voorwaardelijk geaccepteerd. Opvoeders worden gedwongen jongeren met meer aandacht en geduld te benaderen en kunnen niet meer terugvallen op fysieke straf. In veel middenklassen-gezinnen spitsen de opvoedingsproblemen zich toe op weinig toezicht en gebrek aan ouderlijk gezag (Lawick 1998; Komen 1997).

Werd vóór de jaren zestig in een gezagsverhouding gehoorzaamheid geëist, zodat jongeren zich in moesten houden, nu zijn ze onafhankelijk en bijten ze sterker en ongeremder van zich af. Hun omgangsvormen getuigen van minder schroom en ingetogenheid (Kapteyn 1985; Franke 1991). De behoefte om de eigen vrijgevochten levenswijze publiekelijk te laten zien en horen, heeft *acting out* tot een vast onderdeel gemaakt van het jeugdige gedragsrepertoire.

De jeugdcriminaliteit lijkt dus te zijn gestegen in samenhang met het afzwakken van machtsverschillen en hiërarchische verhoudingen. Bovendien is de directe sociale controle verminderd en hebben jongeren meer bewegingsruimte gekregen (Junger-Tas 1995). Aan deze analyse voegen velen in een adem toe dat de zelfcontrole van sommige groepen jongeren achter is gebleven bij de verwachtingen. Jongeren leerden onvoldoende hun agressieve impulsen beheersen (Kapteyn 1985; Komen 1997).

Toch is het de vraag of *acting out*-gedrag wel het resultaat is van verminderde zelfcontrole, zeker als het gaat om jongens die thuis in de pas lopen. Het gesignaleerde tekort kan er ook op duiden dat ze in sommige omstandigheden zelfcontrole niet relevant of nodig vinden. Veel jongens leiden een flexibel

11 Moffitt (1997) spreekt over respectievelijk adolescent-limited-offending en life-course-persistent offending. Jongens bij wie dit laatste patroon zichtbaar is, hebben doorgaans (ongedisciplineerde) probleemouders, een onveilige en weinig affectieve opvoedingsomgeving (verwaarlozing) en lopen al vroeg taal- en leerachterstanden op. De persistente groep (volgens Moffitt ongeveer 5% van alle jongens) bevat ook veel psychopathische jongens.

dubbellevens. Ze zijn doordeweeks aangepast, doen hun huiswerk en hebben plannen voor verdere studie, maar in het weekend wordt actie gezocht en de beer uitgelaten. Delinquent gedrag beperkt zich dus tot de vrije tijd. Hun levensstijl loopt over twee sporen die beide gewaardeerd worden, zonder dat het tot een innerlijke strijd hoeft te komen (Matt 1995; Harris 1999).

Het gaat dus niet om een gebrek aan innerlijke controle of een tekort aan vaardigheden, maar om het verlangen een stoere reputatie hoog te houden.¹² Jongens hebben een podium nodig om wangedrag (vandalisme, geluidsoverlast, of het provoceren van voorbijgangers) publiekelijk te etaleren. Gangbare normen worden opzichtig genegeerd. De gebruikelijke veronderstelling dat wangedrag verborgen moet blijven gaat dus niet op; wangedrag loont juist (en kan daarom moeilijk 'zinloos' genoemd worden). Elk duidelijk teken van afwijzing van de volwassenenwereld biedt een hoger aanzien.¹³ En omdat de negatieve reacties van het publiek als applaus worden ervaren, wint het vechten, vernielen of rotzooi trappen aan (amusements)waarde (Emler en Reicher 1995: 129 e.v.; Lutz 1993).¹⁴

De zorg te voldoen aan de reputatie van de groep kan verklaren waarom 'beschaafde' jongens zich op straat of in de disco heel anders gedragen dan thuis. Maar om het impulsieve 'zinloze' geweld op straat en in uitgaanscentra te duiden is meer nodig: de verbreiding van een expressief soort masculinisme.

De verbreiding van macho-gedrag: coolness

Sociologen die het werk van Norbert Elias tot leidraad nemen, vatten civilisering op als stijging van het niveau van wederzijds verwachte zelfbeheersing. Mensen hoeven niet meer door extern gezag tot inperking te worden gedwongen, maar leggen zichzelf beperkingen op. (Partiële) decivilisering is een ontwikkeling die tegengesteld verloopt aan dat proces (Wilterdink 1998; Fletcher 1997): het niveau van zelfcontrole in jongerengroepen, met name jongens uit kansarme buurten en etnische minderheden, blijft achter bij andere groepen of neemt af.

Deze zienswijze op decivilisering – veelvuldig verwoord door Kapteyn – behoeft een specifiekere uitwerking. Nogmaals, het is niet waarschijnlijk dat zelfcontrole onder

12 Daarbij worden vaak welbewuste keuzen gemaakt. Daarom is lang niet alle wangedrag impulsief van aard.

13 Judith R. Harris (1999: 290) zegt daarover: 'De grote vraag van de adolescentie – de onuitgesproken vraag die onder tieners voortdurend wordt gesteld en beantwoord – luidt: ben je een van ons of een van hen? Als je een van ons bent bewijs het dan maar. Dat kun je doen door te laten zien dat je lak hebt aan hun regels.' Regels overtreden maakt van een daad van ongehoorzaamheid een blijk van saamhorigheid: wij jongeren tegen de volwassenen.

14 De sociale controle-theorie kan ons wat dit betreft weinig leren. Evenmin kan deze theorie incidenten van 'zinloos geweld' verklaren. Immers, daders blijken juist door de aanwezigheid van omstanders te worden aangemoedigd (Young e.a. 1998: 33). De verklaring daarvoor is simpel: door de aanwezigheid van derden neemt de zorg om geen gezichtsverlies te lijden, toe (zie ook Felson 1993).

middenklasse periode reg proces van jonge man van de pop attitudes d klassen. Ze lagen norm vechtsport te hebben geworden. cultuurgo name via heersende Sinds de j aan spierl programm willen bev weerspieg het verto De media Jongeren andere tij brutale o daarvan het gedra bestaat e gebruike geven zie de corru helden g dat soori Toch late sporen r macho-f fuck you spreuke

15 Dat li met g een v

hebben
ht en de beer
levensstijl loopt
een innerlijke

t aan vaardig-
12 Jongens
ist, of het
ormen worden
g verborgen
moeilijk
volwassenen-
n het publiek
appen aan

om 'beschaaf-
uis. Maar om
len is meer

civilisering op
Vensen hoeven
r leggen zich-
egengesteld
an zelfcontrole
sche minder-

- behoeft een
ontrolle onder

ig impulsief van

uitgesproken
van ons of een
zien dat je lak
een blijk van

theorie incidenten
n omstanders te
le aanwezigheid

middenklassen-jongens is afgenomen. Veeleer is het zo dat zij in de adolescentieperiode regelmatig overschakelen op opzichtig regeloverschrijdend gedrag. Het proces van decivilisering kan beter geduid worden als een proces waarin jongens en jonge mannen hun gedrag (deels) afstemmen op macho-rolmodellen. Onder invloed van de populaire mediacultuur (sport, film, video en popmuziek) hebben macho-attitudes de laatste decennia grotere ingang gevonden onder jongens uit de middenklassen. Zo lijken scheldtirades, seksistische grappen en 'afzeiken' die in 'volkse' lagen normaal worden gevonden, een grote populariteit te hebben gekregen. Ook vechtsporten, body-building en het aanbrengen van tatoeages lijken meer ingang te hebben verkregen in burgerlijke milieus. Volkse gewoontes zijn dus respectabel geworden. Het gaat in feite om een omgekeerd proces van civilisering: geen zinkend cultuurgoed, maar een opwaartse doorwerking van volkse gedragsvormen, met name via de commerciële media. Het proces onttrekt zich dan ook aan de klassieke heersende kaders (kerk; politiek; onderwijs).

Sinds de jaren tachtig besteden de commerciële media buitengewoon veel aandacht aan spierkracht, seks en het onverschrokken gedrag van 'echte' mannen. Sportprogramma's en trendy magazines lijken het ideaal van mannelijkheid uitbundig te willen bevestigen (Messner 1992). Lichamelijke fitheid en een sportief voorkomen weerspiegelen trots, schoonheid en seksuele aantrekkingskracht. Steeds gaat het om het vertoon van seksueel bekwaam en gereed zijn (Connell 1995).

De media bieden onophoudelijk gewelddadige mannelijkheid als vermaak aan. Jongeren krijgen op televisie meer macho-rolmodellen voorgeschoteld dan in welke andere tijd in de geschiedenis. Elke dag krijgen ze beelden te zien van agressieve en brutale oplossingen voor problemen en moeilijkheden. De vraag is welke invloed daarvan uitgaat. De uitkomsten van onderzoek naar de effecten van de media op het gedrag van kijkers, zijn tentatief en ongewis (zie o.a. Sparks 1996). Natuurlijk bestaat er geen direct verband tussen regelmatig kijken naar geweld en zelf geweld gebruiken.¹⁵ De mannelijke helden, met name Hollywood-blockbusters als Rambo, geven zich doorgaans zwijgend over aan een wraakzuchtige privé-veldtocht tegen de corrupte 'hoge heren'. Er worden dus weinig identificatiemogelijkheden met de helden geboden. Om die reden hoeft men geen angst te hebben voor imitatie van dat soort geweld (Sparks 1996; Steinert 1997).

Toch laten de macho-beelden die de cultuurindustrie aanbiedt, waarschijnlijk wel sporen na in het gedrag van middenklassen-jongens. Zo lijkt de schuttingstaal die macho-helden veelvuldig gebruiken (de amechtige herhaling van kut, kutwijf en *fuck you* in elke zin) een grote aantrekkingskracht te hebben. Ook uitdagende spreuken als 'Okay, it's showtime' en 'Go ahead, make my day' die in geweldsfilms

15 Dat ligt anders voor jongens met een beperkt sociaal normbesef die thuis hebben geleerd dat conflicten met geweld moeten worden beslecht. De geweldsfilm vormt voor deze groep een bevestiging of zelfs een versterking van het geweldspatroon (RMO 1998; Groebel en Smit 1996).

vaak worden gebezigd, lijken populair te zijn geworden. In die uitdrukkingen komt de hardheid van het mannelijk zelfbewustzijn tot uitdrukking dat tegelijk superieur is en van spot doordrenkt. Door dergelijke leuzen te gebruiken tonen jongens aan dat ze op elkaar ingespeeld zijn; de saamhorigheid van de groep wordt bevestigd (Steinert 1997).

Niet alleen in fictieve genres als film, maar ook in satirische praatprogramma's en cabaret wordt genoeg ontleend aan het kwetsen en kleineren van personen. Dergelijke programma's hebben een dubbelzinnige uitwerking. Satire is namelijk zelf verwickeld in wat het kritiseert, en zou dus ook onverschilligheid of brutaal gedrag kunnen stimuleren (Best en Kellner 1998).¹⁶

Er staat dus een premie op het gebruik van krachttermen en sick jokes. Schelden, spotten, dreigen en afschrikken worden geassocieerd met fun en spel (Raes 1997: 95). Jongens tonen daarmee aan dat ze *cool* zijn. Sinds James Dean, het prototype van de naoorlogse oer-teenager (*a rebel without a cause, looking resentful for no particular reasons*), heeft *coolness* een opmerkelijke meerwaarde gekregen (Janssen 1994: 70). Voor 'mannelijke' jongens is het de kunst om stoer en non-chalant over te komen. Ze doen hun best overtuigende grote-stad-bluf te etaleren, doen zich *streetwise* voor en suggereren dat ze in alle geheimen van het leven ingewijd zijn.

Het heeft er alle schijn van dat *coolness* zich inmiddels heeft gedemocratiseerd: het is deel geworden van het alledaagse leven van jongeren. Naïviteit en goedgelovigheid gaan door voor de ergste zonden. Voor veel jongens is *coolness* zo dwingend dat soft gedrag van bekenden of vrienden tot afwijzing kan leiden. Kamperen, een museum bezoeken, goede cijfers halen op school en omgang met leraren zijn tekenen van soft gedrag en dodelijk voor een mannelijke reputatie.

Het ophouden van een onverschillig voorkomen was vroeger vooral kenmerkend voor mannen in kansarme lagen.¹⁷ Het verschaft hen een zelfverzekerd imago waardoor hun achterstelling beter te verdragen was. Maar er is een verandering gekomen in de wijze waarop *cool* gedrag geuit wordt. De *cool pose* fungeert niet langer als een psychologisch defensie-mechanisme, maar wordt offensief ingezet

en wordt geas-
biedt erkennir
Zowel de cynis
effenen de we
aannemelijk d
uitlokt. Jonger
geïrriteerd. He
groepsverbanc
te zijn toegenc
zijn iedere dag
De hiervoor ge
gedurende de
Net als jongen
reputatie opho
van de eerste g
het geweld van
agressie waart
de toegenomer
volwassenenwa

De toe

Sinds de jaren
exposure in de
rauwheid – een
wordt mannelij
verplichtingen
wordt als oud,
De patriarch he
het dat het om
het sport-, seks
hoeders van m
vrijgevochten, l
onttrokken (Ste

16 Het verband dat de schrijfster Renate Dorrestein (NRC 29-5-1998) legt tussen de onbeschofte 'humor' van Paul de Leeuw / Theo van Gogh (studiogasten vernederen en intimideren; lachen uit leedvermaak) en 'zinloos geweld' is minder ver gezocht dan men zou denken. Deze humor lijkt uit te nodigen tot brutalere en ruwere omgangsvormen. De socioloog Cas Wouters wijst erop dat de cultuurkritiek die bij De Leeuw en 't Hek resteert als excuus fungeert om het kwetsen en choqueren onbekommerd voort te zetten (Wouters 1996).

17 Majors en Billson wijzen erop dat *coolness* oorspronkelijk een houding was die negers tijdens hun werk op de plantages beschermde tegen de vele vernederingen die zij moesten ondergaan. Door een *curtain of invisibility* rondom zich te creëren konden ze overleven. Lange tijd heeft de *cool pose* voor zwarten gefungeerd als façade die zekerheid verschaft in een vijandige wereld.

18 De *cool pose* ka
schetste. Maar
omschreef – cit
in het tegende

19 Veel 'zinloos' ge
in hun onderzo
plaatsvond.

en wordt geassocieerd met het uithalen van stunts: avontuurlijk 'mannelijk' vertoon biedt erkenning, trots en waardigheid.¹⁸

Zowel de cynische cultuur van 'keihard de leukste' als de grootstedelijke *cool pose* effenen de weg naar expressief gedrag dat alle ogen op zich weet te richten. Het is aannemelijk dat dit gedrag op straat en in uitgaancircuits veelvuldig confrontaties uitlokt. Jongens en jonge mannen gaan sneller de competitie aan en raken eerder geïrriteerd. Het dominantiespel wordt hierdoor onberekenbaarder, vooral in groepsverband. Ook in het verkeer lijkt de behoefte aan treiteren en intimideren te zijn toegenomen. Kleine schermutselingen als snijden, wegdrukken en opjagen zijn iedere dag waarneembaar.¹⁹

De hiervoor geschetste tendensen geven aan dat jongens uit de middenlagen gedurende de adolescentieperiode meer en meer overschakelen op macho-gedrag. Net als jongens uit kansarme milieus willen zij een onverschrokken publieke reputatie ophouden en zichzelf bewijzen. Het grote verschil is dat geweldgebruik van de eerste groep voornamelijk voortspuit uit een gebrek aan zelfcontrole, terwijl het geweld van middenklassen-jongens als ontladingsgedrag geduid kan worden. De agressie waartoe zij overgaan, is geen doel in zichzelf, maar eerder een afgeleide van de toegenomen behoefte aan 'cool zijn', 'keet trappen' en het provoceren van de volwassenenwereld.

De toekomst van mannelijkheid: de playboy

Sinds de jaren tachtig, toen de cultuurindustrie macho-gedrag en lichamelijke *exposure* in de etalage zette, hebben mannelijke ondeugden – onbuigzaamheid en rauwheid – een opmerkelijk eerherstel gekregen. In de media- en reclamewereld wordt mannelijkheid niet meer vereenzelvigd met het vervullen van patriarchale verplichtingen (de kost verdienen en bescherming bieden). De patriarchale man wordt als oud, vaderlijk, zwak en corrupt afgeschilderd; zijn gezag heeft afgedaan. De patriarch heeft plaatsgemaakt voor een ander mannelijk oerbeeld: de krijger. Zij het dat het om een nieuwsoortige, en individueel opererende krijger gaat die zich in het sport-, seks- en uitgaansleven moet bewijzen. Deze playboys keren zich tegen de hoeders van maatschappelijke orde en tegen de 'hoge cultuur', en kiezen voor een vrijevochten, hedonistisch bestaan dat aan het economische domein lijkt te zijn onttrokken (Steinert 1997). In termen van Thorstein Veblen: de roofdier-behoefte

18 De *cool pose* kan worden begrepen als een vorm van *impression management* zoals Goffman die schetste. Maar het normale gedrag om zich veilig door het publieke domein te verplaatsen zoals hij dat omschreef – *civil inattention* en het ontlopen van gevaren (Goffman 1971) – is bij veel jongerengroepen in het tegendeel omgeslagen. Hun strategie is juist de aandacht wel op zich te richten.

19 Veel 'zinloos' geweld vloeit voort uit gedragingen van verkeersdeelnemers. Young e.a. (1998) stelden in hun onderzoek vast dat twee-derde van het aantal 'zinloze' geweldsdelicten op de openbare weg plaatsvond.

vinden nu in het domein van vrije tijd hun bevrediging. Daar kunnen jonge mannen zich met elkaar meten en elkaars zaken buit maken.

In de zoektocht naar avontuur en prikkelingen komt een nieuw beeld van stoere mannelijkheid tot uitdrukking waarvan de ontwikkeling misschien pas net een aanvang heeft genomen. Vermoedelijk zal de cultuurindustrie naast uitgaan en sport nieuwe arena's scheppen waar mannen zich kunnen bewijzen, en zullen de commerciële media de machoman verder aanprijzen. Immers: *masculinity sells*.

Het feit dat het ideaal van de playboy zo sterk als rolmodel wordt aangeprezen, geeft aan dat de norm van mannelijkheid op zijn kop is gezet. Het idee dat 'spelen' het levensdoel van de man zou moeten zijn, zou in de jaren vijftig nog shockerend zijn geweest. Volgens velen heeft dat ideaalbeeld – op avontuur gaan en buitenshuis plezier maken – een zeer grote invloed op het gedrag van jonge mannen: ze ageren tegen het gezin en de suffige huiselijke sfeer; ze gaan geen duurzame bindingen aan en stellen een gereguleerd en aangepast bestaan uit (zie o.a. Ehrenreich 1983).

De vraag is of de invloed van macho-fantasieën die het middelpunt vormen van de amusementsindustrie, zo ver reikt. Heeft het beeld van de machoman wel dergelijke hegemonische vormen aangenomen? Het ligt wellicht meer voor de hand om het overvloedige aanbod van macho-ideaalbeelden op te vatten als een poging om het terrein terug te winnen dat mannelijkheid na de jaren zestig had verloren. Want het gezin, de scholen en het domein van arbeid worden niet meer gekenmerkt door de typisch mannelijke hegemonie van weleer. De harde en meedogenloze praktijken van de fabriekswerkplaats zijn ingeruild voor coöperatieve werkwijzen in 'platte' organisaties. De omgangsvormen op het werk zijn vervrouwelijkt. Het machtsvacuüm dat de gevallen patriarch heeft achtergelaten, lijkt op de eerste plaats te zijn opgevuld met feministische normen als warm en invoelend zijn en je kwetsbaar opstellen.

Niettemin zullen de macho-ideaalbeelden de 'vrouwelijke' moraal van leedpreventie danig op de proef stellen. Maar zij zal er geenszins onder bezwijken. Alhoewel het publieke domein in de grote steden deels door machogedrag wordt gedomineerd, staat dat gedrag te ver af van het 'normale' leven van onderlinge samenwerking. Bovendien zal de gevoeligheid voor leed – mede door onze vervreemding van 'primitieve' vormen van geweld zoals jagen en slachten, ziekte en dood – blijven toenemen. De feminiene moraal van kwetsbaarheid zal ook mannen ertoe blijven bewegen allerlei vormen van leed sterker te bestrijden. Ook de tendens lichtere vormen van misbruik en verwaarlozing onder geweld te rangschikken, zal verder aan kracht winnen (Clark 1997).

De te

Dat neemt ni
groeit te zien
criminologische
name in de g
schooluitval
(Van der Laa
kansarme (al
op een ander
als een groot
kinder- en tie
komende dec
voorafgaande
adolescentie
worden. Daar
rusten en con
gedrag zal pla
over jongeren
In zijn studie
huidige beeld
hebben verlo
zijn: seks, mis
zijn omgeven
bloot te gever
voor geheim c
bestaan. Post
opvoeden nag
Inderdaad, tel
in de schijnwe
de conflicten,
meer om met
en falen.
De elektronisc
verdwijnen. Ir
kinderen niet

- 20 In *Criminele*
dat de geweld
- 21 De zwartkijke
volgens hem

De toekomst van adolescentie: langer gegijzeld

Dat neemt niet weg dat geweldscriminaliteit tijdens de adolescentiefase een verdere groei te zien zal geven. Dat is niet opmerkelijk. Gaat men af op conventionele criminologische verklaringen dan ligt een toename van geweldscriminaliteit, met name in de grote steden, evenzeer in het verschiet. Factoren als werkloosheid, schooluitval en gebrek aan binding zullen vermoedelijk een grotere rol gaan spelen (Van der Laan 1999).²⁰ Maar dan richt men het perspectief wederom als vanzelf op kansarme (allochtone) milieus. Ik wil daarom – tot besluit – de aandacht vestigen op een andere factor waardoor de criminaliteit van jongens uit de middenlagen zich als een groot toekomstig probleem zal opwerpen: de veranderde beleving van de kinder- en tienerjaren. Te verwachten valt dat het gezag en de invloed van ouders de komende decennia verder zal afnemen, dat de 'kindsheid' – de beschermde periode voorafgaande aan de tienerjaren – zijn betekenis zal verliezen en dat de periode van adolescentie – het verblijf in de maatschappelijke wachtkamer – nog langer zal worden. Daarmee laat ik het vraagstuk van macho-gedrag en impulsief geweld rusten en concentreer me op enige voorwaarden waaronder toekomstig *acting out*-gedrag zal plaatsvinden. Om die reden zal ik ook niet over jongens spreken maar over jongeren.

In zijn studie *The disappearance of childhood* (1982) stelt Neil Postman dat in de huidige beeldcultuur volwassenen voor een groot deel hun gezag over kinderen hebben verloren. Door veelvuldig televisie te kijken lijken er geen geheimen meer te zijn: seks, misdaad en ziekte, alle aspecten van het menselijk bestaan die met taboes zijn omgeven, worden openlijk vertoond. Er is een tendens het gehele privéleven bloot te geven. Volgens Postman is het voor elektronische media onmogelijk wat voor geheim dan ook te bewaren. En zonder geheim kan zoiets als kindsheid niet bestaan. Postman beschouwt de televisie dan ook als de grote gelijkmaker, waardoor opvoeden nagenoeg onmogelijk zou worden.²¹

Inderdaad, televisie zet het gehele backstage-theater van de volwassenenwereld in de schijnwerpers. Kinderen zijn op steeds vroegere leeftijd op de hoogte van de conflicten, angsten en onzekerheden van volwassenen. Zij gaan hierdoor niet meer om met geïdealiseerde ouders, maar met personen die doorlopend twijfelen en falen.

De elektronische media hebben de beschermde quarantaine van het kind laten verdwijnen. In zekere zin lijken we terug te zijn in voormoderne tijden toen kinderen niet beschermd werden tegen de 'verderfelijke' wereld buitenshuis.

²⁰ In *Criminele vergezichten*, een scenario-studie van het ministerie van Justitie (1998), wordt voorspeld dat de geweldscriminaliteit over de periode 1996-2006 met 30% zal toenemen.

²¹ De zwartkijkerij en tirades tegen de beeldcultuur van Postman zijn minder overtuigend. Er dreigt volgens hem een moreel vacuüm waarin commerciële belangen zullen zegevieren.

In die tijden waren kinderen bekend met het alledaagse kwaad en konden zij in intellectueel opzicht snel mee met volwassenen (Dasberg 1994). Echter, werd het kind destijds overwegend gezien als een imperfect wezen dat slechts plichten had en niet op ouderlijke aandacht hoefde te rekenen, nu is het kind koning geworden. Kinderen hebben op veel jongere leeftijd vrijheden veroverd die vroeger alleen aan volwassenen waren voorbehouden (koopkracht; eigen jeugdcultuur) en staan onophoudelijk in het middelpunt van de belangstelling.

Maar dat staat allesbehalve garant voor een onbezorgd leven. Kinderen willen als volwassene aangesproken worden, zijn veeleisend, gaan conflicten aan en staan op hun strepen. En naarmate de vorming van kinderen sterker wordt beïnvloed door de elektronische media, zal hun gedrag vroegtijdiger worden bepaald door de eisen van de jeugdcultuur. De omgang tussen ouders en kinderen zal hierdoor grimmiger worden.

In de adolescentiefase, als jongeren bijna geheel georiënteerd raken op leeftijd-genoten, onttrekken ze zich nog meer aan het oog en controle van ouders. Jongeren wonen nog wel thuis maar ouders hebben weinig over hen te vertellen. Er wordt hen weinig gevraagd en nog minder in de weg gelegd (Brinkgreve 1998). Maar ondanks hun mondigheid maken jongeren nog geen deel uit van het volwassenenleven en de opgaven die daarbij horen (huwelijk, kinderen krijgen, financiële verantwoordelijkheid). Tussen deze late sociaal-economische zelfstandigheid en de relatief vroege seksueel-culturele rijping bestaat een spanning: op twaalfjarige leeftijd zijn ze al in staat een seksuele relatie te beginnen, maar ze moeten soms meer dan tien jaar wachten voor ze afgestudeerd zijn en economisch zelfstandig zijn.

De adolescentiefase is dus van karakter veranderd: adolescenten zijn biologisch capabel en gedwongen een seksueel wezen te zijn, maar ze blijven financieel en sociaal aangewezen op hun ouders en mogen geen beslissingen van belang nemen. Ze zijn beter op de hoogte van dingen die belangrijk zijn voor het eigentijdse leven (muziek; sport; internet; nieuwe producten) maar dat kennisoverzicht wordt door oudere generaties niet erkend. Hedendaagse adolescenten zitten dus gevangen in een *maturity gap*, ze zijn de gijzelaars van ongelijktijdige biologische en sociale volwassenheid (Moffitt 1997).

Het ziet er naar uit dat de kloof tussen biologische en sociale volwassenwording steeds groter wordt. De leeftijd van biologische volgroeidheid is in de twintigste eeuw snel afgenomen (drie-tiende jaar per decennium). Als de tendens van vroegere rijpheid zich doorzet zou het rolvacuüm waarin adolescenten zich bevinden in de 21ste eeuw met nog eens drie jaar kunnen oplopen. Dat betekent dat jongeren nog vroegtijdiger delinquent gedrag kunnen en zullen gaan vertonen. De piekleeftijd die nu rond de 16-17 jaar ligt, schuift enige jaren naar voren op. En door het langere verblijf in de wachtkamer zal een nog groter aantal jongeren *acting out*-gedrag gaan vertonen. Deze ontwikkeling spoort met de leeftijd-criminaliteitscurve die in de tweede helft van de 20ste eeuw een steeds scherper profiel heeft verkregen. Moffitt

wijst e
piek t
minde

Het lij
rollen
de ver
carrier
verant
motiva
gulzige
gewaa
dat de
Ook vo
van hu
voor h
snel ge
We zou
zodat h
(onder
zeventi
(doorbi
de toek
Ontsch
(kennis
verlede
plichtve
ruimte
Deze st
te gaan
wereld v
gerichte
bare mi
samenke
zou daa

22 Zowel
veran
tot de

wijst erop in westerse landen de curve tussen de 15 en 18 jaar een steeds hogere piek te zien geeft, terwijl dezelfde curve in weinig geïndustrialiseerde naties veel minder geprononceerd is (Moffitt 1997; Janssen 1994).

Ontscholing?

Het lijkt daarom zaak de *maturity gap* te dichten. Vroege initiatie in volwassenrollen kan jongeren van delinquent gedrag afhouden.²² Ze komen dan minder in de verleiding om wangedrag na te volgen en hebben meer te verliezen, waaronder carrièremogelijkheden. Als jongeren van veertien zouden trouwen en volwassen verantwoordelijkheden zouden dragen, zou rebels gedrag nergens op slaan. De motivatie om zich van de volwassenenwereld te onderscheiden valt weg. Ook het gulzige groepsgevoel van adolescenten zou geen rol meer spelen. Ze zullen zich gewaardeerd weten als verantwoordelijk persoon en niet langer het gevoel hebben dat de hele wereld om hen draait.

Ook voor ouders zou deze wending welkom kunnen zijn: de verwachtingen die ze van hun kinderen hebben, worden wellicht minder hoog opgestapeld; ze worden voor hun emotionele welbevinden minder afhankelijk van hun kinderen (minder snel gekwetst en aangedaan als hen iets gebeurt).

We zouden jongeren kunnen verplichten vanaf hun veertiende werk te verrichten zodat hun (financiële) zelfstandigheid en verantwoordelijkheid worden vergroot (onderwijs in combinatie met stages en werk-oriëntatieplaatsen). In de jaren zeventig werd een dergelijke ontscholing om ideologische redenen nagestreefd (doorbreken van de kloof tussen school en leven, tussen theorie en praktijk). In de toekomst kan ontscholing wel eens noodzaak blijken te zijn.

Ontscholing lijkt haaks te staan op de idealen en automatismen van een beschaafde (kennis)maatschappij. Om meer grip te krijgen op arbeidersjongeren werd er in het verleden steeds voor gekozen jongeren langer op school te laten verblijven (leerplichtverlenging). Fabrieksarbeid werd ontmoedigd zodat arbeidersjongeren de ruimte zouden krijgen zich geestelijk te vormen (Brinkgreve en De Regt 1991).

Deze strategie die breed werd ondersteund, dreigt aan haar eigen succes ten onder te gaan. In de adolescentieperiode zonderen jongeren zich steeds meer af van de wereld van volwassenen en laten zich steeds meer leiden door de speciaal op hen gerichte consumptiemarkt. Ze regelen hun overgangsfase zelf, met de hun beschikbare middelen en mogelijkheden. De leeftijdshomogene groepen die in de scholen samenkomen, zijn in zichzelf criminogeen. Een toekomstig beschavingsoffensief zou daarom rechtsom kunnen keren en ontscholing tot maatstaf kunnen nemen.

22 Zowel jongeren die zeer laat hun puberteit ervaren als jongeren die vroeg toegang krijgen tot volwassen verantwoordelijkheden (reeds vroeg over eigen werk en een eigen sociaal leven beschikken), lijken niet tot delinquent gedrag over te gaan (Moffitt 1997: 33).

Literatuur

- Anderson, Elijah**
'The social ecology of youth violence' in M. Tonry en M.H. Moore (eds.), *Youth violence* (Crime and Justice Volume 24), The University of Chicago Press 1998
- Athens, Lonnie H.**
The creation of dangerous violent criminals, Routledge, Londen en New York, 1989
- Bernard, Thomas J**
'Angry aggression among the 'truly disadvantaged'' in *Criminology* 1990, nr. 1, pp 73-95
- Best, Steven en Douglas Kellner**
'Beavis and Butt-Head. No future for postmodern youth' in J. S. Epstein, *Youth culture. Identity in a postmodern world*, Blackwell, Oxford 1998
- Borgdorff, L.R., J.J. Jackson e.a.**
Geweld in Hollands Midden nader bekeken; onderzoeksrapport, NSCR, Leiden, 1998
- Bouw, Carolien**
'Meisjes en misdaad' in I. van der Zande (red.), *Het is meisjes menens*, Amersfoort 1991
- Brinkgreve, Christien**
'Spanningen tussen generaties in de jaren negentig' in Hans Righart en Paul Luykx (red.), *Generatiemix. Leeftijdsgroepen en cultuur*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1998
- Brinkgreve, Christine en Ali de Regt**
'Adolescentie als opgave. Ontwikkelingen in een levensfase 1750-1990' in I. van der Zande (red.), *Het is meisjes menens*, Amersfoort 1991
- Clark, Candace**
Misery and company. Sympathy in everyday life, Chicago University Press 1997
- Collison, Mike**
'In search of the high life. Drugs, crime, masculinities and consumption', in *British Journal of Criminology*, 1996, nr. 3, pp. 428-444
- Connell, R.W.**
Masculinities, Polity Press, Londen 1995
- Dasberg, Lea**
Grootbrengen door kleinhouden als historisch verschijnsel, Boom Amsterdam 1994 (1975)
- Ehrenreich, Barbara**
The hearts of men. American dreams and the flight from commitment, Doubleday, New York, 1983
- Emler, N. en S. Reicher**
Adolescence and delinquency. The collective management of reputation, Blackwell, Oxford 1995
- Felson, R.B.**
'Predatory and dispute-related violence: a social-interactionist approach, in R.V. Clarke en M. Felson (eds.), *Routine activity and rational choice. Advances in criminological theory*, Transaction Books, New Brunswick NJ, 1993
- Fletcher, Jonathan**
Violence and civilisation, Polity Press, Cambridge 1997
- Franke, Herman**
'Geweldscriminaliteit in Nederland. Een historisch-sociologische analyse, in H. Franke, N. Wilterdink en Chr. Brinkgreve (red.), *Alledaags en ongewoon geweld*, Wolters-Noordhoff, Groningen 1991
- Gaines, Donna**
Teenage Wasteland. Suburbia's dead end kids, Pantheon Books New York 1991

Gilmore, D
*Manhood in
of masculin
Haven 1990*

Goodey, J
'Boys don't
crime and i
of Criminol

Groebe, J
Media en g

Haan, Will
't Kon mind
baarheid er

Gouda, Quir

Hagedorn,
'Gang viole
in M. Tonry
violence (C

The Univer

Harris, Ju
*Het misvers
invloed van*

Amsterdam

nurture ass

Janssen, J
Jeugdcultu

Tijdstroom,

Junger-Ta
'Het raadse
in B. van D

Over crimin

cahier, Am

Kapteyn, F
In de speel

verandering

Synopsis, C

1995

Komen, M
'Gevaarlijke

Sociologisch

december

Gilmore, David

Manhood in the making. Cultural concepts of masculinity, Yale University Press, New Haven 1990

Goodey, Jo.

'Boys don't cry. Masculinities, fear of crime and fearlessness' in *British Journal of Criminology*, 1997, nr. 3, pp. 401-418

Groebel, Jo en Lucia Smit

Media en geweld, SDU Den Haag 1996

Haan, Willem de

't Kon minder. Gewelddcriminaliteit, leefbaarheid en kwaliteit van veiligheidszorg, Gouda Quint, Deventer, 1997

Hagedorn, John M.

'Gang violence in the postindustrial era', in M. Tonry en M.H. Moore (eds.), *Youth violence* (Crime and Justice Volume 24), The University of Chicago Press 1998

Harris, Judith Rich

Het misverstand opvoeding. Over de invloed van ouders op kinderen, Contact Amsterdam 1999 (vertaling van *The nurture assumption* 1998)

Janssen, Jacques

Jeugdcultuur. Een actuele geschiedenis, De Tijdstroom, Utrecht 1994

Junger-Tas, J.

'Het raadsel van de vrouwencriminaliteit' in B. van Dam e.a., *Gevangen vrouwen. Over criminaliteit en detentie*, Nemesis cahier, Amsterdam 1995

Kapteyn, Paul

In de speeltuin Nederland. Over gezagsveranderingen tussen ouderen en jongeren, Synopsis, De Arbeiderspers, Amsterdam 1995

Komen, Mieke

'Gevaarlijke kinderen', in *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, jrg 24, nr. 3/4 december 1997

Kroese, Gerben

'Eer, lef en autonomie. Opvattingen over mannelijkheid bij plegers van overvallen', in *Tijdschrift voor vrouwenstudies*, 1995, jrg. 16, nr. 2, pp. 145-158

Laan, Peter van der, e.a.

Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit: periode 1980-1996, WODC, Den Haag 1998

Laan, Peter van der

Drukke tijden. Justitie en de jeugd van Nederland: ontwikkelingen en verwachtingen, Ministerie van Justitie, Den Haag, 1999

Lawick, Justine van en Martine Groen

Intieme oorlog. Over geweld en kwetsbaarheid in gezinsrelaties, Van Gennep Amsterdam 1998

Luckenbill, David F.

'Criminal homicide as a situated transaction' in *Social Problems*, 1977, nr. 2, pp. 176-186

Luckenbill, David F. en Daniel P. Doyle

'Structural position and violence: developing a cultural explanation' in *Criminology*, 1989, nr. 3, pp. 419-436

Lutz, Ronald

'Punk, Randal, Prügelei: Zur Gewalt der Jugendlichen' in *Zeitschrift für Volkskunde*, jrg 89, 1993, pp. 34-48

Majors, Richard en Janet Mancini**Billson**

Cool pose. The dilemmas of black manhood in America, Touchstone, New York, 1992

Matt, Eduard

'Episode und 'Doppel-Leben': Zur Delinquenz Jugendlicher' in *Monatzeitschrift Kriminologie*, 1995, nr. 3, pp. 153-164

Mertens, N.M., M. Grapendaal en B. Docter-Schamhardt

Meisjescriminaliteit in Nederland, WODC, Den Haag 1998

Messerschmidt, James

Masculinities and crime, Rowman and Littlefield, Lanham Maryland 1993

Messerschmidt, James

'Von der Analyse der Männerherrschaft zur Forschung über Geschlechterverhältnisse', in J. Kersten en H. Steinert (hrsg.), *Starke Typen. Iron Mike, Dirty Harry, Crocodile Dundee und der Alltag von Männlichkeit*, Jahrbuch für Rechts- und Kriminalsoziologie, Nomos, Baden-Baden 1997

Messner, Michael A.

Power at Play. Sports and the problem of masculinity, Beacon Press, Boston 1992

Ministerie van Justitie (werkgroep scenario's 1998)

Criminele vergezichten, Den Haag, 1998

Moffitt, Terrie E.

'Adolescence-limited and life-course-persistent offending. A complementary pair of developmental theories', in Terence P. Thornberry (ed.), *Developmental theories of crime and delinquency*, Transaction, New Jersey 1997

Nye, Robert A.

Masculinity and male codes of honor in modern France, Oxford University Press 1993

Polk, Kenneth

'Masculinity, honour and confrontational homicide' in T. Newburn en B. Stanko (eds.), *Just Boys Doing Business. Men, masculinities and crime*, Routledge, Londen en New York, 1994

Postman, Neil

The disappearance of childhood, Delacorte Press, New York, 1982

Raes, Koen

Het moeilijke ontmoeten. Verhalen van alledaagse zedelijkheid, VUBpress Brussel 1997

RMO (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling)

Verantwoordelijkheid en perspectief. Geweld in relatie tot waarden en normen, Den Haag 1998

Rutenfrans, Chris

Criminaliteit en sexe. Gouda Quint, Arnhem 1998

Segal, Lynne

Slow motion. Changing masculinities, changing men, Virago, Londen 1990

Sparks, Richard

'Masculinity and heroism in the Hollywood 'blockbuster'. The culture industry and contemporary images of crime and law enforcement' in *British Journal of Criminology*, 1996, nr. 3, pp 348-360

Steinert, Heinz

'Schwache Patriarchen - gewalttätige Krieger' in J. Kersten en H. Steinert (hrsg.), *Starke Typen. Iron Mike, Dirty Harry, Crocodile Dundee und der Alltag von Männlichkeit*, Jahrbuch für Rechts- und Kriminalsoziologie, Nomos, Baden-Baden 1997

Stokkom, Bas van

Emotionele democratie. Over morele vooruitgang, Van Gennep Amsterdam 1997

Stokkom, Bas van

'Structureel vernederd. Zelfrespect en criminaliteit' in G. van den Heuvel en R. van Swaaningen (red.), *Criminaliteit en sociale rechtvaardigheid*, Ars Aequi Libri 1998

Terpstra, Jar

'Jeugdsuïcultaal en maatschappelijke logische Gids
Wittebrood, Ca
'Cijfers omtrent studies, SDU.
Wouters, Ca
'De bevrijden in NRC-Hand
Young, H. J.
'Zinloos geweld. Een eerste pr
Regiopolitie I

d, Delacorte

alen van
ress Brussel

appelijke

ectief.
en normen,

Quint,

ulinities,
en 1990

the Hollywood
dustry and
me and law
rnal of
348-360

ewaltdätige
Steinert
Mike, Dirty
nd der Alltag von
Rechts- und
, Baden-Baden

er morele
Amsterdam 1997

elfrespect en
n Heuvel en R.
riminaliteit en
Ars Aequi Libri

Terpstra, Jan

'Jeugdsbultuur en de reproductie van
maatschappelijke achterstand', in *Socio-
logische Gids* 1997, nr. 3, pp 205-229

Wittebrood, Karin

Cijfers omtrent geweld, RMO-achtergrond-
studies, SDU, Den Haag 1998

Wouters, Cas

'De bevrijdende lach van het klootjesvolk',
in *NRC-Handelsblad* 20 januari 1996

Young, H. J. van Kan en P. Versteegh

*Zinloos geweld overdreven of onderbelicht.
Een eerste probleemverkenning*,
Regioprotitie Haaglanden, Den Haag 1998